

Instrukcja Papieskiej Rady do spraw Tekstów Legislacyjnych *Dignitas connubii*, opublikowana w 2005 r.¹, na temat prowadzenia kanonicznych procesów o nieważność małżeństwa, we *Wstępie* zwraca uwagę, że godność małżeństwa, która między ochrzczonymi jest obrazem i uczestnictwem w przymierzu miłości Chrystusa i Kościoła², wymaga, aby Kościół otaczał największą troską duszpasterską małżeństwo i rodzinę, której fundamentem jest związek małżeński, i aby je chronił i bronił wszelkimi dostępnymi środkami, jakie posiada.

Sobór Watykański II nie tylko przedstawił i rozwinął, wprowadzając pewne nowe koncepcje i odnowioną terminologię, naukę na temat godności małżeństwa i rodziny³, ale również zarysował konkretny kierunek późniejszej odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego. To nowe spojrzenie na małżeństwo,

.....
¹PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Dignitas connubii. Instructio servanda a tribunalibus dioecanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii* (Instrukcja, którą należy zachować w sądach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w prowadzeniu spraw o nieważność małżeństwa), 25.01.2005 (polskie tłumaczenie w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007).

²SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja *Gaudium et spes*, n. 48d.

³Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja *Gaudium et spes*, n. 47–52.

które często nazywamy *personalistycznym*, okazało się bardzo użyteczne w ukazywaniu określonych wartości, które ze swej natury ogromnie przyczyniają się do tego, że instytucja małżeństwa i rodziny osiąga te najwyższe cele, jakie Bóg Stwórca jej wyznaczył i Chrystus Odkupiciel ubogacił oblubieńczą miłością⁴.

Oprócz tego jest oczywiste, że małżeństwo i rodzina nie są rzeczywistościami prywatnymi, które każdy może kształtować według własnego upodobania. Sobór Watykański II, który tak zdecydowanie opowiada się za godnością osoby ludzkiej, podkreślił, że małżeństwo ze swej natury jest instytucją ustanowioną przez Stwórcę. Przez Niego zostało wyposażone we właściwe mu prawa⁵. Wskazuje, że jego istotnymi przymiotami są jedność i nierozzerwalność, które w małżeństwie chrześcijańskim nabierają szczególnej mocy z racji sakramentu (kan. 1056).

W konsekwencji, prawny wymiar małżeństwa nie jest i nie może być pojmowany jako coś, co jest *obcym elementem w interpersonalnej rzeczywistości małżeństwa, lecz stanowi jej rzeczywiście istotny wymiar*⁶. Potwierdza to wyraźnie nauka Kościoła już od czasów św. Pawła. Jak zauważa św. Augustyn: *Wierności [małżeńskiej] Apostoł przypisał tak wielką rolę, że można ją nazwać władzą, skoro mówi: „Żona nie rozporządza własnym ciałem, lecz jej mąż; podobnie też i mąż nie rozporządza własnym ciałem, ale żona”* (1 Kor 7,4)⁷. Dlatego, jak twierdził Jan Paweł II, *zgodnie z zasadą autentycznego personalizmu, nauczanie Kościoła zawiera stwierdzenie o możliwości istnienia instytucji małżeństwa jako nierozzerwalnego węzła między*

⁴Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja *Gaudium et spes*, n. 48b.

⁵Por. SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja *Gaudium et spes*, n. 48a.

⁶JAN PAWEŁ II, *Przemówienia do pracowników Roty Rzymskiej*, 27 stycznia 1997, AAS 89 (1997), s. 487. AAS — Acta Apostolicae Sedis — oznacza urzędowy organ Stolicy Apostolskiej, ukazuje się od 1909 r.

⁷ŚW. AUGUSTYN, *De bono coniugii*, 4, 4.

*małżonkami, z istoty swej ukierunkowanej na dobro samych małżonków i ich dzieci*⁸.

Procesowi rozwoju doktrynalnego w pojmowaniu instytucji małżeństwa i rodziny towarzyszy w naszych czasach postęp w dziedzinie nauk humanistycznych, zwłaszcza psychologicznych i psychiatrycznych. Nauki te, dostarczając wciąż coraz głębszej wiedzy o człowieku, mogą z wielkim pożytkiem przyczynić się do poznania tego, czego wymaga się od człowieka, by był zdolny do zawarcia węzła małżeńskiego. Papieże, już od Piusa XII⁹, ostrzegając przed grożącymi niebezpieczeństwami, jakie płyną z niepotwierdzonych hipotez, zawsze zachęcali specjalistów w zakresie małżeńskiego prawa kanonicznego oraz sędziów kościelnych do stosowania w kanonicznych procesach małżeńskich pewnych wniosków, opartych na zdrowej filozofii i antropologii chrześcijańskiej, do jakich te właśnie nauki pozwoliły im dojść z biegiem czasu¹⁰.

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, zatwierdzony i ogłoszony 25 stycznia 1983 r., zajął się nie tylko przełożeniem *na język „kanoniczny”*¹¹ odnowionej wizji instytucji małżeństwa i rodziny przedstawionej przez Sobór Watykański II, ale także wykorzystaniem wniosków, do jakich tymczasem doszły inne nauki. Podobnie czyni to również najnowsza *Instrukcja Stolicy Apostolskiej*. Ukazuje małżeństwo i rodzinę w perspektywie soborowej i kodeksowej; pragnie jednak również usystematy-

.....
⁸JAN PAWEŁ II, *Przemówienia do pracowników Roty Rzymskiej*, 27 stycznia 1997, AAS 89 (1997), s. 488 (por. JAN PAWEŁ II, *Przemówienia do pracowników Roty Rzymskiej*, 28 stycznia 2002, AAS 94 (2002), s. 340–346).

⁹Por. PIUS XII, *Przemówienia do pracowników Roty Rzymskiej*, 3 października 1941, AAS 33 (1941), s. 423.

¹⁰Por. przede wszystkim JAN PAWEŁ II, *Przemówienia do pracowników Roty Rzymskiej*, 5 lutego 1987, AAS 79 (1987), s. 1453–1459 i 25 stycznia 1988, AAS 80 (1988), s. 1178–1185.

¹¹Por. JAN PAWEŁ II, *Konstytucja apostolska Sacrae disciplinae leges*, 25 stycznia 1983, AAS 75/2 (1983), s. VIII i XI.

zować i zebrać w jednym miejscu wszystkie normy odnośnie do kanonicznych procesów o nieważność małżeństwa. Instrukcja *Dignitas connubii* oraz Komentarz do niej będą stanowić główne źródło w pierwszej części książki.

* * *

Kilka lat temu opublikowałem niewielką książkę pt. *Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego*¹². Był to swoistego rodzaju *poradnik*, albo może lepiej powiedzieć *pomocnik*, głównie dla osób prowadzących w sądzie kościelnym lub chcących wprowadzić do niego sprawę o orzeczenie nieważności ich kanonicznego małżeństwa. Książka ta spotkała się z dużym zainteresowaniem i bardzo dobrym przyjęciem zarówno ze strony duszpasterzy, którzy w swojej pracy spotykają się z nieregularnymi sytuacjami małżeńskimi, jak i ze strony wielu osób świeckich, którym pomogła w prowadzeniu ich spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa.

Książka ta od dłuższego już czasu jest jednak niedostępna na rynku księgarskim. Z tego powodu wielokrotnie zgłaszano potrzebę dodruku. Słuszniejszym wydaje się jednak nowe przedstawienie poruszanych w niej spraw. Z jednej strony, po ukazaniu się tamtej pozycji, otrzymałem wiele pytań, które świadczą o tym, że niektóre tematy potrzebują szerszego omówienia. Z tego powodu w obecnej wersji zamieszczono również podstawowe przypisy bibliograficzne (ograniczone zasadniczo do języka polskiego) dla osób chcących zgłębić jakiś konkretny problem.

Innym powodem jest ukazanie się w 2005 r. wspomnianej *Instrukcji Stolicy Apostolskiej, Dignitas connubii*, na temat pro-

.....
¹²A. SOBCZAK, *Proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa kościelnego*, Gniezno 2001.

wadzenia kanonicznych procesów o nieważność małżeństwa¹³. Dlatego konieczne stało się napisanie nowej, obszerniejszej i aktualnej wersji książki, uwzględniającej najnowsze dokumenty Kościoła w tej materii.

Poprzednia pozycja skupiała się wyłącznie na kanonicznych procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Nie są to jednak jedyne procesy kanoniczne. Z tego powodu dodatkowo powstała potrzeba ukazania, chociażby w wersji skrótowej, innych kanonicznych procesów małżeńskich. Dlatego główny temat procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego został uzupełniony również innymi kościelnymi procesami małżeńskimi.

Przepisy dotyczące procesów małżeńskich znajdujemy w Kodeksie Prawa Kanonicznego w Księdze VII, Część III, Tytuł I: „Procesy małżeńskie”¹⁴. Wymienione są tutaj jednak różne procesy:

- ▶ sprawy o orzeczenie nieważności małżeństwa;
- ▶ sprawy o separację małżonków;
- ▶ proces do dyspensy od małżeństwa zawartego a niedopełnionego;
- ▶ proces dotyczący domniemanej śmierci współmałżonka.

.....
¹³Zob. A. STANKIEWICZ, *Geneza i ogólna charakterystyka Instrukcji „Dignitas connubii”*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*, Tarnów 2006, s. 15–34.

¹⁴Kodeks Prawa Kanonicznego, Pallottinum 1984. Obecny Kodeks Prawa Kanonicznego Kościoła łacińskiego został ogłoszony powagą Papieża Jana Pawła II dnia 25 stycznia 1983 roku Konstytucją Apostolską *Sacrae disciplinae leges*. Odtąd Kodeks ten będziemy cytować jako: KPK. Poszczególne przepisy tego Kodeksu noszą nazwę kanonów — w skrócie kan. Jeśli więc w tekście pojawi się skrót kan., będzie to dotyczyło właśnie tego Kodeksu. Jeśli będzie to natomiast inny kodeks lub dokument, zostanie to wprost podane.

Oprócz tego istnieją także innego rodzaju procesy, które nie zostały umieszczone w Kodeksie Prawa Kanonicznego. Jest to przede wszystkim proces o rozwiązanie węzła małżeńskiego na mocy przywileju wiary oraz proces o rozwiązanie węzła małżeńskiego na mocy przywileju Piotrowego. Zostały one również omówione w niniejszej książce.

Sama idea książki pozostała jednak niezmienna: ma być przede wszystkim prostym poradnikiem służącym pomocą zainteresowanym osobom. Pretenduje też do tego, aby być praktyczną pomocą w kościelnych trybunałach oraz pod ręcznikiem dla studiujących prawo kanoniczne. Z tego powodu zawiera również — tak jak i poprzednia wersja, choć w znacznie skromniejszym zakresie — szereg formularzy i pism procesowych. Mają one stanowić pomoc głównie dla zainteresowanych stron.

* * *

W 1998 r. wprowadzono w Polsce tzw. śluby konkordatowe. Przy okazji procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego zgłaszano również sporo petycji, aby ukazać, chociażby skrótowo, najważniejsze normy związane z tymi ślubami, a także rozwodami cywilnymi w Polsce. Dlatego w książce tej poruszono również te zagadnienia.

* * *

Procesy opisane w książce w formie skrótowej są przedstawione także na stronie internetowej www.procesykoscielne.pl prowadzonej przez autora tej publikacji. Strona została pomyślana jako kontynuacja książki, przy czytaniu której może pojawić się szereg pytań. Gdyby ktoś chciał skonsultować swoją sprawę i uzyskać fachową pomoc, znajdzie tam także kontakt do autora.